

จากถ้ำตึงถึงภูพระบาท การซ้อนทับความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคน ลุ่มแม่น้ำโขง

ประชาธิป มากมูล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

From Tham Ting to Phu Phrabat: The overlay of beliefs and sacred areas of the people of the Mekong River Basin

Prachatip Makmool

Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University, Thailand

Article Info : Academic Article

Article History : Received 20 April 2024

: Revised 11 June 2024

: Accepted 16 June 2024

Corresponding Author : Prachatip Makmool

E-mail Address : prachatip.ma@bru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง จากถ้ำตึงถึงภูพระบาท การซ้อนทับความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนลุ่มแม่น้ำโขง นำเสนอการศึกษาประวัติความเป็นมาของถ้ำตึง เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประวัติความเป็นมาของภูพระบาท อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี และการซ้อนทับความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของถ้ำตึงและภูพระบาท โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วย แบบสำรวจ แบบการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และแบบการสัมภาษณ์ จากผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง การจดบันทึก และการถ่ายภาพ จากนั้นนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า ถ้ำตึง และ ภูพระบาท เป็นพื้นที่ที่มีการซ้อนทับความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนลุ่มแม่น้ำโขงมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานการค้นพบโบราณวัตถุและภาพเขียนสี หรือ ศิลปะถ้ำที่บริเวณถ้ำตึง เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและภูพระบาท อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษในยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น มีการบวงสรวงดวงวิญญาณ ผีฟ้า ผีแถน เทพยดาและพญานาค ก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาจะเข้ามา เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มนำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่สถานที่ทั้งสองถูกเปลี่ยนให้เป็นพุทธสถาน มีการสร้างพระพุทธรูป วัด สลุปเจดีย์ และพระธาตุ ศาสนสถานต่าง ๆ ถูกโยงเข้ากับตำนานพื้นบ้านและความเชื่อดั้งเดิมจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ กลายเป็นความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเฉพาะของท้องถิ่น

คำสำคัญ : ถ้ำตึง, ภูพระบาท, การซ้อนทับ, พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, ลุ่มแม่น้ำโขง

Abstract

The article titled “From Tham Ting to Phu Phra Bat: overlay of beliefs and sacred spaces of the people of the Mekong River Basin” presents a study of the history of Tham Ting, Luang Prabang, Lao People's Democratic Republic including the history of Phu Phra Bat, Ban Phue District, Udon Thani Province, and the overlay of beliefs and sacred areas of Tham Ting and Phu Phra Bat. The results of the study found that Tham Ting and Phu Phra Bat are areas where beliefs and sacred areas of the Mekong River basin have overlapped since the prehistoric era, according to evidence found in antiques and paintings. Those who believe in the ghosts of their ancestors, spirits, sky ghosts, tan ghosts, fairies, and serpents were sacrificed before Brahmanism and Buddhism came to the area. When both religions entered the area. This caused the Dong Sai area to be transformed into a religious sacred place again. When King Fa Ngum of the Lan Xang Kingdom brought Buddhism to spread. Both places were transformed into Buddhist sites where Buddha statues, temples, stupas, relics, and various religious sites were built. That linked to folk legends and traditional beliefs. It has become a belief and a sacred space that is unique to the local area.

Keywords : Tham Ting, Phu Phra Bat, Superposition, Sacred space, Mekong river basin people

บทนำ

นักวิชาการพบว่ามนุษย์ลุ่มแม่น้ำโขง ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์เก็บของป่า มีการเคลื่อนย้ายตลอดเวลา และรักษาสิ่งของไว้ตามถ้ำเพิงผา ตามโพรงไม้ หอกหิน มีดหิน เสียมหินและขวานหิน เริ่มรู้จักใช้ไฟ เริ่มต้นประดิษฐ์คำพูด เริ่มงานศิลปะตามผนังถ้ำ (คำ จำปาแก้วมณี, 1980) โดยเฉพาะแขวงหลวงพระบาง พบที่ถ้ำผาเซียงทอง บ้านเซียงเหล็ก บ้านโพนเหนือ บ้านผาโคม เป็นต้น มนุษย์ลุ่มแม่น้ำโขงค่อย ๆ พัฒนาขึ้นจนถึงยุคหินใหม่ (Neolithic Age) มีอายุระหว่าง 8,000-6,000 ปีก่อนคริสตกาล มักตั้งบ้านเรือนริมฝั่งแม่น้ำลำธาร

เพื่อปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เกิดงานหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผา วัตถุดังกล่าวถูกค้นพบจากหลุมฝังศพ แสดงให้เห็นว่าคนลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณ เชื่อว่าคนตายเพียงแต่ร่าง แต่วิญญาณยังอยู่ ดังนั้น จึงเอาวัตถุเครื่องใช้สอยต่าง ๆ เช่น ข้าว น้ำ อาหาร ภาชนะใช้สอยและเครื่องนุ่งห่มฝังลงในหลุมศพ ในปลายยุคหินใหม่ การนับถือผีธรรมชาติได้กลายมาเป็นผีบรรพบุรุษ มีการอพยพครั้งใหญ่จากชายฝั่งทะเลเข้าไปอาศัยอยู่ตามภูเขา (อรพิน พงศ์ภักดี และคณะ, 2522)

ผู้คนสองฝั่งแม่น้ำโขงมีสถานที่ที่เป็น ศูนย์กลางประกอบพิธีกรรม ทั้งในระดับชุมชนและ ระดับท้องถิ่น มักเป็นเพิงผาหรืออยู่ใกล้เคียงก็ได้ เพื่อชุมนุมทำพิธีกรรม แล้วร่วมกันเขียนภาพด้วยสี ธรรมชาติจากยางไม้ และดินสีเป็นรูปต่าง ๆ ตาม ระบบความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งหมดเป็น ภาพสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ถือเป็น การเช่นวักอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อขอความ อุดมสมบูรณ์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) มีร่องรอย ของพิธีกรรมสมัยดึกดำบรรพ์กระจายตัวอยู่สองฝั่ง แม่น้ำโขง ได้แก่ ศิลปะถ้ำและภาพเขียนสีสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ที่พบกระจายอยู่ตามเทือกภูต่าง ๆ ของลาวและอีสาน บริเวณทางตอนเหนือของเมือง หลวงพระบางที่ถ้ำตั้ง ปากแม่น้ำอู พบร่องรอย ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บนผนังถ้ำ เป็น ลายเส้นเรขาคณิตวาดด้วยสีแดง ต่อเนื่องลงมายัง ในเทือกเขาสลักขี้ของจังหวัดเลย ในประเทศ ไทยพบแหล่งภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ขนาดใหญ่หลายแห่ง เช่น ถ้ำมโหฬาร ถ้ำซ่อง ส่วนเขตภู พระบาท ในจังหวัดอุดรธานี เป็นแหล่งภาพเขียนสี ขนาดใหญ่ บนเทือกเขาภูพาน มีภาพลายเส้น

เรขาคณิตและรูปคน-สัตว์ ที่วาดบนเพิงผาหิน กระจายอยู่ในพื้นที่หลายตารางกิโลเมตร ที่ น่าสนใจคือที่ภูพานมีร่องรอยการทำหินตั้งเพื่อระบุ เขตศักดิ์สิทธิ์ จะเห็นได้ว่า ถ้ำตั้งและภูพระบาทมี ความคล้ายคลึงกันในเรื่องสถานที่ในการทำ พิธีกรรมมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ราว 2,500 ปี มาแล้ว จนต่อเนื่องเข้าสู่สมัย ประวัติศาสตร์ ทวารวดี-เขมร ที่ใช้เพิงผาเป็นศาสน สถานในพุทธศาสนา แล้วยังเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์อยู่ จนสมัยล้านช้างถึงปัจจุบัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

ด้วยเหตุผลและความสำคัญ ดังกล่าว บทความนี้จึงสนใจที่ศึกษา การซ้อนทับความเชื่อ และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ของกลุ่มแม่น้ำโขงโดย การศึกษาถ้ำตั้ง เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว และภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ของประเทศไทย โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อ ออนไลน์ ข้อมูลจากภาคสนาม การสำรวจ การ สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การจด บันทึกรายการถ่ายภาพ วิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูล

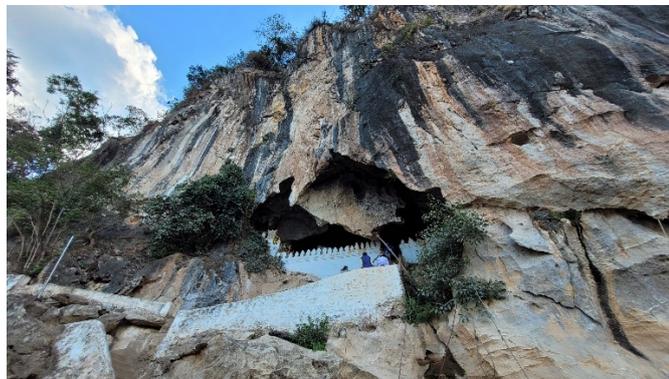
ถ้ำตั้ง เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ถ้ำตั้ง คือ ถ้ำธรรมชาติ อยู่ในภูเขาภูหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ทิศตะวันตกตรงกันข้ามกับ บ้านปากอู คือ สถานที่ที่แม่น้ำอูไหลลงสู่แม่น้ำโขง ด้านฝั่งตะวันออกใกล้กับภูเขาอีกภูหนึ่ง ซึ่ง ประชาชนท้องถิ่นเรียกว่า “ผาอ่อน” ถ้ำตั้งอยู่ห่าง จากเมืองหลวงพระบางประมาณ 32 กิโลเมตร ตามความเห็นของนักโบราณวิทยา ถ้ำตั้งอาจ เกิดขึ้นเป็นเวลานานนับพันหรือล้านปีมาแล้ว แต่จมอยู่

ใต้ทะเล น้ำเซาะและสัตว์น้ำได้ทำให้ภูเขาภูนี้เกิด ถ้ำ ในยุคต่อมาเมื่อน้ำทะเลเคลื่อนย้ายไป ทำให้ บริเวณนี้กลายเป็นภูเขาป่าดง ถ้ำได้นำจึงกลายเป็น ถ้ำตั้งดังที่เห็น นักวิชาการได้ค้นพบเครื่องมือที่ทำ ด้วยกระดูกสัตว์และก้างปลา คือ เบ็ด ลีว ที่ถ้ำผา เชียงทอง บ้านเชียงเหล็ก โพนเหนือและผาโคม ที่ บ้านส้มบ้านนา ทางทิศตะวันตกของหลวงพระบาง และถ้ำอ่อน ซึ่งห่างจากหลวงพระบางประมาณ 10

กิโลเมตร พบเครื่องมือที่ทำด้วยหินผน ขวานทองแดง ขวานทองเหลือง กลองมโหระทึก และเครื่องประดับตกแต่ง ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่าที่นี่เคยมีมนุษย์โบราณอาศัยอยู่หลายยุคหลายสมัย นับตั้งแต่ยุคหินจนถึงยุคโลหะ ที่ภูเขาสิบ บ้านหัวสะคิง เมืองปากแซง ยังได้พบตั้งหินอันเป็นต้นกำเนิดของกลองมโหระทึกอีกด้วย (สุเนตร โปธิสาร, 1992) นอกจากนี้ยังพบศิลปะถ้ำและ

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ถ้ำตั้งปากแม่น้ำอู พบร่องรอยภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บนผนังถ้ำ เป็นลายเส้นเรขาคณิตวาดด้วยสีแดง (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) เมื่อมนุษย์ดำรงชีวิตเป็นสังคม ย้ายออกจากถ้ำมาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ ถ้ำจึงกลายเป็นที่นับถือสักการะบูชา เป็นที่บวงสรวงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษตามความเชื่อ (เสรี ต้นศรีสวัสดิ์, 2544)

ภาพประกอบที่ 1 ถ้ำตั้ง เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
Figure 1 Tham Ting, Luang Prabang, Lao People's Democratic Republic

คำว่า “ถ้ำตั้ง” ชาวบ้านตั้งขึ้น หรือ มีชื่อมาตั้งแต่เมื่อใดนั้นไม่ทราบได้ แต่หนังสือตำนานโบราณลาว ฉบับขุนบรมได้กล่าวถึงถ้ำตั้งมาตั้งแต่สมัยขุนลอ ปฐมกษัตริย์ของลาว ตำนานโบราณเล่าว่า ขุนลอได้ยกพลมาตามลำน้ำอูและน้ำโขง มาตั้งทัพอยู่ที่สบอู (ปากแม่น้ำอู) และผาตั้ง (คือภูเขาที่มีถ้ำตั้งในปัจจุบัน) สมัยต่อมาเมื่อกลางศตวรรษที่ 14 แห่งคริสตศักราช เจ้าฟ้าจ๋มได้ก่อตั้งอาณาจักรล้านช้าง โดยยกทัพจากเขมรและได้ตั้งทัพอยู่ที่บ้านปากอูและผาตั้ง เป็นหลักฐานว่า ชื่อถ้ำตั้งมีมานานแล้ว ในถ้ำแห่งนี้มีหินย้อยตั้งลงมามากมาย คนลาวจึงเรียกว่า “ถ้ำตั้ง” ถ้ำตั้งนี้มี 2 ถ้ำ ด้านบนเรียกว่า “ถ้ำเทิง” ด้านล่างเรียกว่า “ถ้ำลุ่ม” ภายในมี

พระพุทธรูปจำนวนมาก ถ้ำตั้งบนสูงกว่าแม่น้ำโขงในระดับปกติประมาณ 20 เมตร และถ้ำตั้งล่างสูงกว่าแม่น้ำโขงในฤดูฝนประมาณ 1 เมตร แต่บางปีน้ำขึ้นถึงปากถ้ำ ถ้ำตั้งล่างมีบันไดขึ้นจากชายน้ำภายในเป็นโพรงถ้ำหินตั้ง (หินงอกหินย้อย) ขนาดใหญ่ มีพระพุทธรูปจำนวนมากทั้งเล็กและใหญ่

ในประวัติศาสตร์ของลาว ถ้ำตั้งเป็นสถานที่สักการะบวงสรวงดวงวิญญาณ ผีฟ้า ผีแถน เทวดาผาตั้งและอื่น ๆ เรื่องนี้มีกล่าวอยู่ในไอวาทเจ้าฟ้าจ๋ม ในศตวรรษที่ 14 ถึงศตวรรษที่ 16 (ค.ศ. 1527) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวยังได้สอดคล้องและเกี่ยวพันกับ ตำนานพงศาวดารใน “ก้านสวายเทพ” ที่ประชาชนชาวหลวงพระบางใช้

สวดบูชาเทพยดาและพญานาค 15 ตระกูล ที่ปก
ปักษ์รักษาเขตน้ำแดนดินเมืองหลวงพระบาง กล่าว
ไว้ดังนี้ “สุบันตโปนโต เยเทवासนาคะตา ผุงข้า
ทั้งหลาย นบน์อมไหว้เทพอารักแก่นไ้ อินทร์
พรหมยมราชกับทั้งนางเมขลา อันยมยังอยู่ฝั่งน้ำ
นันทิ กับทั้งนางธณินตองอาจ อันรักษาน้ำหยาด
หมายทานในวัดตตะสงสารด้านด้าว ผุงหมู่เทพไ้
นานากับนางหนังสือ และเทพบุตรเทพธิดาอันอยู่
ในชั้นฟ้า ก้อนหน้าหมู่ดาฟังวิจจะบังผายโผด ทั้ง
แสนโกฐจักรวาล ทั้งป่าหิมพานต์ทุกแห่ง ทุกแหล่ง
หล้าพญา ทั้งคูด้าเถื่อนถ้ำ ทุกท่อน้ำวังรี ทั้งโภกะ
ระณิท่ากว้าง ทุกเขื่อนข้างเทวชั้น สุบันนาคุนาค
คันทะภาคพร้อมผุงหมู่พระนารายณ์ กับทั้งเพลิง
พระพายงามเรื่องรุ่ง ทั้งพระอสุรินทรามู่งเมือง
สวรรคร์ กับทั้งพระจันทรไ้สี่สี่สะอาด ทั้งพระสุริยะ
พาดผายแสง รัศมีแรงเรืองรอดกับทั้งพระ ยอด
เศียรจอมเขา คือ พญาถั้ตรถะ พญาวิรุณหะ พญา
วิรุณปะคะ พญาภูเขาเจ้าเป็นเค้า กับทั้งพระ
นักขัตตริกเจ้า 28 พระองค์ อันท่วละเที่ยวไปมาใน
12 ราศี มีพระอาทิตย์ยาเป็นเค้า กับทั้งเทพยดา
เจ้า ทั้งหลายผุงรักษา วัตวาพระศาสนา บ้านเมือง
หลวงพระบางราชธานี อันมีวิขุนมหาวีรโหราณ
ราชวัตร รัตนศิริทรา มหาทีปะติเป็นเค้า กับทั้ง
เทพบุตรเทพยดาเจ้าทั้งหลาย ผุงหยายหยังอยู่พู
ซวงและพูซ้าง เป็นเขื่อนข้างอาณา ปี่พะตาผาทิง
และผาแอน ผาก้าแท่นทวลา อันมีพุทธาธิรัตนา
ในนั้น หนแห่งนั้นประตุเมือง รัศมีเรืองงามยั้ง ผา
ก้าตั้งและสบอ ผาซุนลูและอัวเคียน เขิญทั้งเทพย
ดาเจ้าทั้งหลาย ผุงรักษาเขตอาณาจักรก้า ทิศพายัพ
ทักษิณ เจือหลายหลาก ภาคมวงเค้าแดนเมือง ผา
ตั้งนาย เรื่องวิเศษ ผากับแก้เขตขวัญทวาร เป็นภูมิ
สถานพระบาท พุศรีสัตตนาคอาณาจักรมึงจอมเมือง

จอมคำเรื่องสะภู่มจอมเพ็คืออยู่พระดี นางทางรินอน
แทบเท้า อยู่แดนด้าวปัจฉิม เสาทักขินหลักหมื่น
ใต้ชั้นแมนเชียงแมน เชียงดงแดนหลักหมื่น เชียง
ล่อขึ้นของมอง เชียงเหล็กเชียงทองงามเลิศล้ำ
เชียงมวกก้ากุมชโร เชียงเงียงมาอาไปแฝงฝั่ง เชียง
ม่วนตั้งกลางเมือง เชียงยีนงามเลิศแล้ว สังกโลก
เชียงแก้วนาป่า แต่โบราณเป็นภูมิสถานอันวิเศษ
ผุงรักษาเขตน้ำมีพญานาค 15 ตระกูล คือ นางดำ
อยู่คท่อน นางต่อนอยู่คเคือ นางผมเผื่ออยู่เหนือ
ท่าซ้าง ท้าวตงกว้างขวางอยู่ปากคาน ท้าวทองจาง
อยู่ผาเดียว ท้าวคำเฮี้ยวอยู่ผาเสื่อ ท้าวบุญเยื่ออยู่
ก้อนก่ายฟ้า ท้าวคำหน้าอยู่ผาบัง ท้าวคำปังอยู่
พูซ้าง ท้าวบุญกว้างคำล้านอยู่พูซวง ท้าวบุญวง
อยู่ก้อนมิดแอน ท้าวคำแท่นอยู่ก้อนผาซวา ท้าวจง
ลวงอยู่ผ่าเถ่า (ผาย่าเฒ่า) อุดสุพะนาคเจ้าอยู่เฝ้า
สบดง ท้าวใจจางอยู่รักษาพระบาท สีสัตตนาคเจ้า
อยู่เฝ้าจอมสี่ รักษากรุงธนบุรีเป็นเค้า กับทั้ง
พญานาคเจ้าตนเป็นปู่อันอยู่แก้งเอี้ย ผุงข้าทั้งหลาย
ขอเชิญอารักขาเจ้าทั้งหลาย จงเสด็จมาร่วมรักษา
ศีล ฟังธรรมนำผุงข้าทั้งหลาย ในภูมิสถานที่นี่ ก่อ
ข้าเทอญ” (ธีรวัดณ์ แก้วแดง, 2545)

ภายหลังจากที่พระยาฟ้าจุ่มได้นำกองทัพ
ลงไปปราบรวบรวมเอาเมืองได้ทั้งหมดเข้าเป็น
อาณาจักรล้านช้างแล้ว (พ.ศ. 1896-1916) ได้จัด
พิธีไชยภิกษกขึ้นที่เวียงจันทน์ พระยาฟ้าจุ่มได้กล่าว
โอวาทตอนหนึ่งว่า

“...อันหนึ่ง สองเดือน จงให้ตัวเจ้า
ทั้งหลายขึ้นเพื่อไหว้เรา เมื่อถึงเชียงดงเชียงทองนั้น
แล้ว เราจักได้บูชาแถนฟ้าคิน ทั้งแถนคน แถนแต่ง
แถนซัง แถนเถือก ทั้งเฒ่าเยอ เฒ่าไล แม่หย่างาม
บน ทั้งเทวดาอันรักษาผาตั้งและสบอ ทั้งสบเซียง
และแสนเขาค้า ทั้งสบคาน สบโฮม สบดง ผาตุ๊กแก

ตั้งนาย ทั้งหลักมันท้ายชั้น ทั้งนาไร่เดียว ภูเขาเกล้า
ท้าวครองอยู่หนองหล่ม ภูเขาเกล้าหัน ทั้งผาขวาง
ก้อนฟ้าน เยี่ยมทั้งก้อนกำยฟ้า อันหมายไว้ที่เชียง
ดงเชียงทองนั้นเป็นควาย 36 ตัว ครั้นกลับมาถึง
แล้ว เราจักได้บูชาผีฟ้า ผีแถน ทั้งหลายฝูงนี้...”

คนเชียงทองยังเชื่อว่า “ผีปู่เยอ ย่าเยอ”
ได้สร้างขึ้นในสมัยเจ้ามหาชีวิตฟ้าจุ่ม ทานโปรดให้
สร้างหุ่นหน้ากากของผีปู่เยอ ย่าเยอ ซึ่งเป็น
พิธีกรรม “ผีบรรพชน” มีที่มาจากตำนานขุนบรม
ราชาธิราช กล่าวว่า ผีทั้งสองเป็น “แถน” ผู้เดิน
นำหน้าเพื่อทำหน้าที่ขับไล่บรรดาภูตผีปีศาจ และ
ยักษ์ร้าย ออกจากทางเสด็จของขุนบรม จนวาระ
สุดท้าย ปู่เยอ ย่าเยอ ได้ทำหน้าที่โค่นล้มเครื่องเขา
กาด ที่ปกคลุมเมืองลุ่ม จนไม้ยักษ์ล้มทับร่าง ปู่เยอ
ย่าเยอ จึงกลายเป็นผีเทพารักษ์ ปกป้องรักษาราช
ธานีของอาณาจักรล้านช้าง (บุญยงค์ เกศเทศ,
2562)

ในขณะนั้นประชาชนลาวประกอบไปด้วย
หลายเผ่า เช่น เผ่าลาวเดิม หรือ ลาวเก่า (ขอม-เผ่า
ลาวเทิง) หรือ ละว้า เผ่าลาวเดิมนั้นมีความนับถือผี
ธรรมชาติและผีบรรพบุรุษ คือ ผีสาบ เทวดา ฟ้า
แถน พระอาทิตย์ พระจันทร์ และวิญญาณของพ่อ
แม่ ภายหลังพวกแสวงหาโชคหาเงินเดียวโบราณ
หรือในหนังสือพงศาวดารกล่าวว่า “ฤษี” นำเอา
ลัทธิพราหมณ์ (ฮินดู) เข้ามาเผยแพร่ พระยาฟ้าจุ่ม
และนางแก้วเกงยา ได้เห็นสภาพของประชาชน
ตลอดจนเจ้าขุนมูลนาย “พากันเชื่อถือฮีดเกาคอง
หลัง เทิงขอบฟ้าละดูปี มีการฆ่าสัตว์สี่เท้า สองเท้า
บูชาบวงสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษและทรงเจ้า
เข้าผี” เจ้าฟ้าจุ่มจึงจัดคณะทูตลงไปอันเชิญ
พระพุทธศาสนามาจากภาคใต้จากเวียงจันทน์-
เวียงคำ หลังจากนั้นพระเจ้าฟ้าจุ่มทรงประกาศ

พระองค์เป็นพุทธมามกะ และเป็นประมุขในการ
บำรุงพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแพร่ไป
ทั่วราชอาณาจักรล้านช้างและเจริญรุ่งเรืองสืบมา
(ทรงคุณ จันทจร, 2551) แต่ “พระพุทธศาสนา
บริสุทธิ์” นี้ยังไม่สามารถลบล้างวัฒนธรรมการถือผี
ที่มีมานานแล้วได้ เพราะในราชสำนักลาวมีกฎ
มณเฑียรบาลว่า กษัตริย์ลาวทุกพระองค์ที่สืบทอด
มาจากขุนลอผู้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้าน
ช้าง ตามตำนานต้องทำพิธีกรรมเลี้ยงผีไฟผีแถน
ถ้าฝ่าฝืนไม่กระทำแล้วบ้านเมืองจะปราศจากความ
อยู่เย็นเป็นสุข และถึงกับพินาศล่มจมได้ (สุรสวัสดิ์
สุรสวัสดิ์, 2535)

รัชกาลพระเจ้าโพธิสาราช (พ.ศ. 2063-
2090) พระองค์ทรงทะนุบำรุงบ้านเมืองและทรง
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งนัก ทรงมีพระราช
กำหนดให้เลิกการนับถือผี การทรงเจ้าเข้าผีทั่ว
ราชอาณาจักร ทรงรับสั่งให้ร้อยศาลเจ้าหลวง ศาล
เจ้าผีเชื่อเมืองทรงเมือง แล้วสร้างวัดขึ้นแทน วัดที่
สร้างขึ้นแทนตรงศาลเจ้านั้นชื่อว่า “วัดสุวรรณ
เทวโลก” ถ้าตั้งเป็นสถานที่หนึ่งที่พระเจ้าโพธิสา
ราช ให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา
หลักฐานคือ พระพุทธรูปในถ้ำที่ตั้งสร้างขึ้นใน
ศตวรรษที่ 18 และ 19 จำนวนกว่า 3,000 องค์
ส่วนพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในศตวรรษที่ 17 และ
20 นั้นมีจำนวนน้อย พระพุทธรูปส่วนใหญ่ทำขึ้น
จากไม้ที่ทำจากทองหรือหินมีจำนวนน้อย
พระพุทธรูปจำนวนหนึ่งมีจารึกวันที่ เดือน ปีที่
สร้างและชื่อผู้ที่สร้างไว้ด้วย นอกจากนี้ยังพบ
ร่องรอยพระพุทธรูปที่ทำจากเงินบุและทองคำบุ
แต่ถูกลอกเอาเงินและทองออกไปจนหมด เหลือไว้
แต่ดินเผาที่เป็นแกนกลางของพระพุทธรูป จาก
คำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในเมืองหลวงพระบาง

และบ้านปากอู เล่าว่า ตามปกติแล้วพระเจ้าชีวิตหลวงพระบาง จะไปสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถ้ำตั้งเสมอ และประเพณีสำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ ประเพณีบุญปีใหม่ลาว หลังจากเสร็จบุญปีใหม่ที่หลวงพระบางแล้วประมาณ 2 หรือ 3 วัน พระองค์จะนำข้าราชการบริพารชั้นผู้ใหญ่ พระสงฆ์และประชาชนขึ้นไปสร่งน้ำพระพุทธรูปที่ถ้ำตั้งบนก่อนแล้วจึงลงมายังถ้ำตั้งล่าง เมื่อเสร็จพิธีที่ถ้ำตั้งแล้วพระองค์จะเสด็จไปสร่งน้ำพระพุทธรูปที่วัดปากอู

บ้านปากอู จากนั้นเสด็จประทับอยู่ที่ริมน้ำปากอู ผู้เฒ่าผู้แก่และประชาชนบ้านปากอูรวมทั้งบ้านใกล้เคียงจะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ พระองค์จะอวยชัยให้พรแก่ประชาชน ดังเนื้อความว่า “เรามาขึ้นบ่เพียงแต่มาสรงน้ำพระเท่านั้น แต่หากมาตามราชประเพณีสืบทอดมาแต่สมัยโบราณ” จากข้อความนี้ทำให้ทราบว่า ถ้ำตั้งมีความสัมพันธ์กับพระราชวังหลวงพระบางมาแต่สมัยโบราณ (เสรี ตันศรีสวัสดิ์, 2544)

ภาพประกอบที่ 2 พระพุทธรูปภายในถ้ำตั้ง

Figure 2 A statue of a Buddha within Tham Ting Cave

ในรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-2114) ทรงเห็นว่านครเชียงทองไม่เหมาะสมที่จะเป็นนครหลวง จึงย้ายนครหลวงจากเมืองเชียงทอง หลวงพระบางมาที่เวียงจันทน์ พระองค์ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัด สร้างธาตุเจดีย์ และสร้างพระพุทธรูปมากมาย ไพร่ฟ้าประชาชนยึดมั่นในพุทธศาสนา สร้างพระธาตุหลวง เสริมสร้างพระธาตุพนม เสริมสร้างพระธาตุบังพวน เป็นต้น (อู่คำ พมวงสา, 2501) ตำนานกล่าวว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชยังได้สร้างวัดปากอูตรงข้ามกับ ถ้ำปากอู หรือ ถ้ำตั้งอันมีความผูกพันกับพระราชวังหลวงพระบางมาตั้งแต่สมัยโบราณ

แขวงเชียงขวางได้รับอิทธิพลจากหลวงพระบางในยุคต้น และจากเวียงจันทน์ในสมัยต่อมา คนเผ่าอื่นได้รับเอาพุทธศาสนาจากเผ่าที่พูดภาษาไท-ลาว ในขณะเดียวกันยังนับถือผีบรรพบุรุษเพื่อจัดระเบียบภายในครอบครัวและเครือญาติ พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างนั้นมีอิทธิพลต่อการจัดระเบียบสังคมทุกระดับ กฎหมายพระธรรมศาสตร์ของลาวได้ประยุกต์ไปจากวินัยสงฆ์ ส่วนหลักการดำเนินชีวิตของกษัตริย์ ขุนนาง ประชาชน ล้วนยึดหลักศีลห้าเป็นหลักการขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้พุทธศาสนายังได้เป็นศูนย์รวมกลุ่มชาติพันธุ์ลาวและแวนแคว้นใกล้เคียง เช่น เมืองสาเกตนคร เมืองหนองหานน้อย หนองหาน

หลวง อินทปัทธน์นคร เมืองจูลณี ให้รักสามัคคีอยู่ร่วมกันโดยขันติธรรม ร่วมกันสร้างพระธาตุพนมเป็นปูชนียสถานกราบไหว้บูชาาร่วมกัน ซึ่งเมืองต่าง ๆ เหล่านี้คือกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาว ภาษาในตระกูลเวียด-เมือง และกลุ่มชนที่พูดภาษามอญ-เขมรนั่นเอง (ศิริพร ณ ถลาง และสุกัญญาภัทรราชย์, 2542)

ในสมัยที่ฝรั่งเศสได้เข้ามาปกครองหลวงพระบาง พวกเขาได้นำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ให้ ทั้งวัฒนธรรมลาวที่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้ฉวยโอกาสใช้คำสอนเรื่องบาปบุญของพุทธศาสนาไปในทางที่ผิด ในขณะที่เดียวกันนำเอาศาสนาคาทอลิกเข้ามาเผยแพร่อย่างกว้างขวาง เพื่อทำลายพุทธศาสนาและแบ่งแยกประชาชน ค.ศ.1975-1995 ประเทศลาวได้ต่อสู้กับการล่าอาณานิคมของอเมริกาอีกครั้ง

ในที่สุดได้รับเอกราชคืนในปี ค.ศ.1975 รัฐบาลได้เคารพสิทธิเสมอภาคของศาสนาต่าง ๆ โดยเฉพาะพุทธศาสนาได้มีอิสระในการปฏิบัติธรรม และมีส่วนในการอบรมสั่งสอนอุบาสก อุบาสิกา ทั้งหลายให้เป็นพลเมืองดี พระสงฆ์และสามเณรลาว ได้มีบทบาทสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมของชาติ เป็นศูนย์รวมความสามัคคีของบรรดาชนเผ่า มีส่วนในการสอนหนังสือ ปูรงแต่งยาพื้นบ้าน ปลูกต้นไม้ ซ่อมแซมวัดวาอาราม เอาใจใส่ปฏิบัติตามนโยบายปรองดองของชาติ และพัฒนาประเทศชาติเป็นอย่งดี รัฐบาลได้พัฒนาการท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้รับการสำรวจและพัฒนาขึ้น เช่นเดียวกับถ้ำดิ่ง (ทรงคุณ จันทจร, 2551) จนเมืองหลวงพระบางได้ถูกประกาศให้กลายเป็นเมืองมรดกโลก ทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี.ศ.2538 เป็นต้นมา (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2553)

ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว สันนิษฐานว่าพื้นที่จังหวัดอุดรธานี มีคนอาศัยอยู่ นักโบราณคดีพบหลักฐานชุมชนโบราณที่รู้จักการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ประดิษฐ์เครื่องใช้และเครื่องประดับ พบโครงกระดูกมนุษย์ โบราณวัตถุ และเครื่องปั้นดินเผา ลวดลายที่มีเอกลักษณ์ที่บ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน พบภาพผนังถ้ำ (ผิงผา) บริเวณเทือกเขาภูพาน ใกล้วัดพระพุทธบาทบัวบาน อำเภอบ้านผือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552) บริเวณภูพระบาทเป็นเขาเตี้ย ๆ ที่เต็มไปด้วยร่องน้ำและหนองน้ำขัง ผู้คนสามารถตั้งถิ่นฐานอาศัยได้ ทั้งยังมีโขดหินและเพิงหินรูปร่างแปลกตากระจายอยู่มากมาย ได้พบว่าโขดหินหรือเพิงหินเหล่านี้มีร่องรอยกิจกรรมของ

มนุษย์ ในอดีตรุ่นแล้วรุ่นเล่า นับแต่ก่อนประวัติศาสตร์ ทวารวดี เขมรและล้านช้าง ตามโขดหินและเพิงหินบนภูพระบาทหลายแห่งมีหลักฐานภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ปรากฏอยู่ ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยต้นประวัติศาสตร์หรือทวารวดี ได้รับการตกแต่งให้เป็นศาสนสถานหลายแห่งมีโบสถ์หรือ หินตั้งปักล้อม เช่น หนองอูสา ภูนางอูสา เพิงหินนกกะทา ถ้ำฤๅษี เป็นต้น

ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์บนผนังของเพิงหินเป็นรูปเรขาคณิต รูปสัตว์และสัญลักษณ์บางอย่าง โครงการผามองและหน่วยศิลปากรที่ 7 ได้สำรวจศิลปะถ้ำในจังหวัดอุดรธานีระหว่างปีพุทธศักราช 2516-2526 รวมแล้วจังหวัดอุดรมีภาพเขียนสี 68 แห่ง ซึ่งมากที่สุดในภาค

อีสาน (ข้อมูล ปี พ.ศ. 2531) (ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี, 2532) นอกนั้นมีหินตั้งและขวานหิน

หลักฐานในสมัยทวารวดี ได้แก่ เิงหินบางแห่งที่มีการตกแต่งให้เป็นศาสนสถาน ที่มีเสมาหินปักล้อม โขดหินบางแห่งมีการสลักเป็นพระพุทธรูปยืน นั่ง อยู่ในซุ้มและรูปเทวรูป โขดหินเิงหินเหล่านี้ได้ใช้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อมาจนถึงสมัยขอม (ลพบุรี) เพราะมีการนำพระพุทธรูปหินอันเป็นศิลปะในสมัยนี้มาประดิษฐานไว้ตามเิง

ภาพประกอบที่ 3 หอนางอุสา เิงหินในบริเวณภูพระบาท

Figure 3 A rock shelter in the Phu Phra Bat area is called Nang Usa Tower.

เิงหินบางแห่งได้รับการขัดแต่งอย่างดี ให้เป็นที่พำนักอาศัย หรือประกอบพิธีกรรมของมนุษย์ เช่น ที่พำนักของพระภิกษุที่ต้องการความสงบ ใช้สำหรับนั่งวิปัสสนากรรมฐาน เช่น คอกม้า ท้าวบารส คอกม้าน้อย อาจเป็นการขัดแต่งเิงหินที่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี (มนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร, ม.ป.ป.) บริเวณตำบลเมืองพานมีร่องรอยของเมืองโบราณหลายแห่ง เช่น ที่เมืองพาน เมืองโพนรา เมืองกาลิม เป็นต้น เมืองเหล่านี้มักมีเสมาหินและสิ่งก่อสร้างทางศาสนาเหลืออยู่ จากหลักฐานที่พบสันนิษฐานว่ามีอายุตั้งแต่สมัยทวารวดีตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 หรือก่อนหน้านั้น

หิน นอกจากนั้นยังพบใบเสมาหิน สลักเป็นภาพนูนต่ำของพระโพธิสัตว์ในท้องถิ่นบางแห่งด้วย โบราณสถานสำคัญอีกอย่างคือ รอยพระพุทธรบาท ซึ่งเป็นของที่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี เป็นรอยเท้าคนขนาดใหญ่สกดลงบนพื้นหินอย่างหยาบ ๆ ไม่มีลวดลายแต่อย่างใด มีพบหลายแห่ง เช่น พระบาทบัวบก พระบาทบัวบาน และพระบาทหลังเต่า เป็นต้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2533)

ในพุทธศตวรรษที่ 15-18 อิทธิพลวัฒนธรรมขอมเริ่มปรากฏหลักฐาน เช่น เสมาหินที่วัดโนนศิลา อาสน์วราราม บ้านหนองกาลิม ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี เป็นเสมาสูงเรียวย มีรูปบัวคว่ำบัวหงายที่ฐาน เหนือฐานมีภาพสลักนูนต่ำเป็นเทวรูป 3 องค์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552)

ฤดีมน ปรีดีสินิท (2554) กล่าวว่า คนบ้านหนองกาลิม ตั้งเดิมเป็นลาวพวนอพยพมาจากเมืองพวน เมืองแมด เมืองกาสิในแคว้นเชียงขวางแตกก็ ก่อได้หนีข้ามเวียงจันทน์มาอยู่ที่ศรีเชียงใหม่ บ้านกลางใหญ่ บ้านผักบุง บ้านดิว

บ้านผือ บ้านเมืองพานและบริเวณรอบ ๆ ภูเขาพระบาท ต่อมาเมืองพานมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงขยายออกไปเป็นหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านกาลิม บ้านหนองกาลิม บ้านโง้ม บ้านจอมศรี บ้านหนองไผ่ล้อม พื้นที่บ้านหนองกาลิมเป็นชุมชนเก่าแก่มาแต่ก่อนประวัติศาสตร์ สืบเนื่องเรื่อยมาในสมัยประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี ขอมและล้านช้าง ดังพบได้ที่วัดโนนศิลาอาสน์วาราราม รอบศาลาการเปรียญหลังเก่าจะมีเสมาหินทรายสมัยทวารวดี – ขอม ปักรอบเป็น 8 ทิศ บางหลักปักซ้อนกัน บางหลักปักเดี่ยว แต่ละหลักสูงกว่า 1 เมตรขึ้นไป อยู่

ในสภาพหักชำรุด หลักที่สมบูรณ์ยังเหลืออยู่ปักทางด้านทิศตะวันออก สูง 2.75 เมตร ทุกหลักมีภาพจำหลักที่ฐานเป็นรูปบุคคลและเรื่องชาดกฝีมือช่างพื้นบ้านท้องถิ่นดงาม ศรีโว คนบุญ (สัมภาษณ์ : 2557) กล่าวว่า “ใบเสมาที่วัดโนนศิลาอาสน์วาราราม พบสมัยที่ผู้ใหญ่บ้านไปตัดหญ้าเจอแต่หินจึงขุดแล้วเอาข้างดิ่งขึ้นมาฝังไว้รอบศาลา กรมศิลป์มาดู เลยให้อนุรักษ์และขุดขึ้นมาตั้งไว้ สมเด็จพระพี่นางมาทอดพระเนตรเห็นว่ากระจัดกระจายแตกแตกตาผ่นไม่เป็นระเบียบเลยให้นำมารวมกันและสร้างศาลาครอบไว้”

ภาพประกอบที่ 4 เสมาหินที่วัดโนนศิลาอาสน์วาราราม บ้านหนองกาลิม

Figure 4 The Sema stone at Non Sila As Wararam Temple, Nong Kalum Village

เสมาหินเป็นวัฒนธรรมทวารวดี ศรีศักร วัลลิโภดม (2533) ให้ความเห็นว่า เสมาหินเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหินตั้งซึ่งเป็นความเชื่อในลัทธิความอุดมสมบูรณ์และการนับถือผีบรรพบุรุษ อันเป็นความเชื่อเดิมของคนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยใช้หินตั้งเป็นหลักกำหนดเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับประกอบพิธีกรรม ถือเป็นภาพสะท้อนทางความเชื่อวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่งของภูมิภาคนี้ เมื่อวัฒนธรรมทวารวดีเริ่มแพร่เข้ามาในภาคอีสานได้มีการนำความเชื่อท้องถิ่นเรื่องหินตั้งมาผสมผสานเข้ากับความเชื่อ

ทางพระพุทธศาสนาจากอินเดีย เกิดเป็นการสร้างเสมาหินปักบนดินทั้งเพื่อกำหนดขอบเขตศักดิ์สิทธิ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552) เสมาหินเป็นวัฒนธรรมอีสานโบราณที่มีความเก่าแก่และลักษณะพิเศษเป็นของตนเองโดยเฉพาะ ทั้งยังเป็นต้นกระแสนพัฒนาการให้มีใบเสมาแบบต่าง ๆ ในประเทศไทยและใกล้เคียงทุกวันนี้ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่มีในคติอินเดียและลังกา เสมาหินในอีสานจำนวนมากมีขนาดใหญ่เท่ากับคน บางหลักสูงกว่าคนมีรูปร่างสัดส่วนแน่นอน มีรูปสลัก

ต่าง ๆ ด้วย เช่น รูปดอกบัว สถูปเจดีย์ ซาดก และ พระพุทธรูปประวัติ เป็นต้น ฉะนั้นจึงมีความศักดิ์สิทธิ์ ในตัวเองเพราะมีความหมายแทนการสร้างสถูป เจดีย์ ซาดก พุทธประวัติและสิ่งเคารพบูชา อุทิศไว้ แก่พระพุทธรูปศาสนา หรือเท่ากับได้ทำบุญอุทิศส่วน กุศลแก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว (สุจิตต์ วงษ์เทศ , 2549)

แม้ว่าการทำหินตั้งหรือใบเสมาจะพบได้ ทั่วไปในอีสาน แต่ไม่เคยปรากฏในทีใดว่านำมาปัก ล้อมรอบโขดหินธรรมชาติ ดังนั้นหินตั้งหรือใบเสมา ล้อมรอบโขดหินบนยอดภูพระบาทจึงเป็นความ พิเศษอย่างยิ่ง โดยมูลเหตุอาจเป็นเพราะคน สมัยก่อนเห็นว่าเป็นโขดหินรูปร่างพิเศษ และผิด แยกไปจากเพิงหินทั่วไป จึงอยู่ในฐานะของสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์จำเป็นต้องมีการปักเครื่องหมายบ่งบอก ถึงขอบเขตอันศักดิ์สิทธิ์ไว้

นอกจากภูพระบาทแล้วบริเวณบวชพระปู่ ไกล่พระพุทธรูปบาทบัวบาน พบกลุ่มใบเสมาจำหลัก ภาพพุทธประวัติ และซาดก ปักล้อมรอบใน ตำแหน่งทิศทั้งแปด ซ้อนกันทิศละ 3 ใบ นับเป็น บริเวณที่แสดงถึงรูปแบบและคติการปักใบเสมา 8 ทิศที่ชัดเจนและสมบูรณ์ที่สุด ไกล่กับกลุ่มใบเสมา นี้พบก้อนหินขนาดใหญ่อยู่บริเวณริมเขายังคงเห็น ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้ในบางจุด และมีใบเสมาปักอยู่ใกล้ ๆ หินก้อนนี้อย่างไม่เป็น ระเบียบนัก ใบเสมาจากบริเวณบวชพระปู่ไกล่วัด พระพุทธรูปบาทบัวบาน มีรูปแบบที่ใกล้เคียงกับใบ เสมาที่รวบรวมไว้ที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม บ้าน หนองกาลิม เป็นอย่างยิ่ง จนกล่าวได้ว่าทำโดยช่าง ตระกูลเดียวกัน

กลุ่มใบเสมาจากอำเภอบ้านฝ่อ จังหวัด อุตรธานี ใบเสมาหลายใบปรากฏแรงบันดาลใจ

จากศิลปะเขมรอย่างชัดเจน เช่น กลุ่มใบเสมา บริเวณบวชพระปู่ไกล่กับพระพุทธรูปบาทบัวบาน กลุ่มใบเสมาที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม แม้ว่ารูป บุคคลที่สลักบนใบเสมาเหล่านี้หลายใบจะมีท่าทาง แบบศิลปะทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น การทำพระหัตถ์ปางแสดงธรรม การนั่งขัดสมาธิ แบบหลวม ๆ ทว่า อีกหลายประการแสดงอิทธิพล ของศิลปะเขมรอย่างชัดเจน เช่น ภาพบุรุษสวม สมพตสันจีบเป็นริ้ว ชักชายผ้าออกเป็นวงโค้งขนาดใหญ่ ภาพสตรีนุ่งผ้ายาวจีบเป็นริ้ว ชักชายผ้าเป็น วงโค้งขนาดใหญ่ ลักษณะเหล่านี้บางท่านเห็นว่า ไกล่เคียงกับศิลปะเกาะแกร์ อายุราวครึ่งหลังของ พุทธศตวรรษที่ 15 (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, 2545) อย่างไรก็ตาม ผ้านุ่งของบุรุษในภาพซาดกตอน สุวรรณสามจากวัดโนนศิลาอาสน์วราราม กลับมี ลักษณะเป็นชายผ้ารูปวงโค้งได้อุทรชักแผ่ออกมา เพียงแค่ปากเดียว คล้ายผ้านุ่งบุรุษที่ปราสาทหินพิ มาย ผ้านุ่งของบุรุษในภาพซาดกสุวรรณสามมี ความละม้ายกับผ้านุ่งของบุรุษในภาพสลักบนใบ เสมา เรื่อง ศิพิชาตกจากวัดสาวสุวรรณาราม จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีผู้ศึกษาแล้วว่าผ้านุ่งบุคคล และกรอบซุ้มแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากศิลปะ เขมรแบบนครวัด อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2500) เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า ภาพสลักบนใบเสมาที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม และบวชพระปู่ระดับเฉพาะบริเวณโคนเท่านั้น มิได้ประดับเต็มแผ่นเช่นเดียวกับกลุ่มลุ่มน้ำชี นอกจากนี้ยังมีหลายใบที่มีความสูงมากกว่า 3 เมตร จนกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มใบเสมาที่มีความสูง กว่าพื้นที่อื่น ๆ จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ใบเสมาทวารวดีอีสานเป็นเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของชุมชนโบราณ ในภาคอีสานอย่าง

แท้จริง มิได้สร้างขึ้นเนื่องในคติความเชื่อของพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังมีมิติสัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิม อันโยงเข้ากับกิจกรรมท้องถิ่นได้อีกด้วย (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2558)

เมื่อลาวมาถึงสมัยเขมรตอนปลาย-หลังเขมร หรือราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 บนภูพระบาทยังเป็นที่ตั้งมั่นของพุทธศาสนา โบราณสถานสำคัญในช่วงเวลานี้ คือ ถ้ำพระ และ วัดพ่อตา ราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 เป็นระยะเวลาที่อาณาจักรล้านช้างรุ่งเรือง พื้นที่บริเวณบ้านฝือ และบนยอดภูพระบาทมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านช้างอย่างใกล้ชิด จึงปรากฏโบราณสถานสมัยนี้จำนวนหนึ่ง พระพุทธบาทบัวบกอันเป็นศาสนสถานสำคัญน่าจะสร้างในสมัยล้านช้างด้วย พระพุทธบาทองค์นี้ได้รับการกล่าวถึงไว้ในตำนานอุรังคธาตุ ตำนานได้กล่าวถึงพระพุทธบาทที่พระพุทธเจ้าประทับไว้หลายแห่ง หนึ่งในนั้นประดิษฐานบนภูภูเขาเวียง (ภูพระบาท) ใกล้ปากถ้ำสุวรรณนาค (มนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร, ม.ป.ป.) ตามตำนานกล่าวถึง แหล่งโบราณคดีบนเทือกเขาภูพานนี้ว่า เป็นที่อยู่ของพญานาค ชื่อสุวรรณนาคและพุทธโธปานาคซึ่งหนีมาจากหนองแส มาตามลำน้ำโขงแล้วมาอาศัยอยู่บริเวณนี้ ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าได้มาโปรดสัตว์ที่แคว้นศรีโคตรบูรได้แวะที่นี่ และทรงทรมานจนพญานาคยอมแพ้ แล้วทรงเหยียบรอยพระพุทธบาทไว้ให้นาคได้สักการบูชา ตำนานยังกล่าวถึงพญานาคเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับเมืองพานซึ่งเป็นเมืองที่พระอิศวรสร้างไว้ในเขตเทือกเขาภูพาน ในขั้นแรกพบกับพระอิศวรแต่ในที่สุดยอมแพ้และกลายเป็นผู้คอยดูแลเมืองพานช่วยเหลือกษัตริย์ผู้ครองเมืองนี้ ต่อมาเมื่อพระบาทมาเกี่ยวข้องกับนางอุษาซึ่งเป็นราชธิดาของเจ้า

เมืองพาน พญานาคได้ช่วยเจ้าเมืองจับพระบาทมัดไว้ร้อนถึงพระนารายณ์ (พระกฤษณะ) ต้องมารบกับเจ้าเมืองพานซึ่งพญานาคช่วยพระบาทไปได้ ปัจจุบันชาวบ้านเรียกบริเวณตอนหนึ่งของเทือกเขานี้ว่าเมืองพาน มีโขดหินที่เรียกว่าหอนางอุษา คอกม้าพระบาท วัดพ่อตา ลูกเขย ปล่องพญานาคและเรียกเขาภูพานลูกนี้ว่า ภูภูเขา พระพุทธบาทองค์นี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2463 โดยพระอาจารย์ศรีทัต สุวรรณจาม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2533)

วัดพระพุทธบาทบัวบก สร้างขึ้นในบริเวณที่เคยเป็นศาสนสถานและแหล่งอาศัยของคนโบราณมาก่อน ตามเพิงหินต่าง ๆ พบร่องรอยถูกตัดแปลงเป็นที่อยู่อาศัยของคน ภายในบริเวณพบสิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนา เช่น รอยพระพุทธบาท เสมาหิน และโบสถ์สมัยโบราณเหลืออยู่ เมื่อประมาณพุทธศักราช 2459 อาจารย์ศรีทัต พระวิปัสสนากรรมฐานที่มีชื่อเสียงของภาคนี้เป็นผู้นำก่อสร้างร่วมกับชาวบ้านผู้เลื่อมใสในหมู่บ้านแถบนี้และจังหวัดใกล้เคียง แต่เดิมรอยพระพุทธบาทมีรูปพรรณสัณฐานเป็นแอ่งลึกเข้าไปในพื้นที่ประมาณ 1 คอก พื้นพระพุทธรูปมีงจักรอยู่ตรงกลาง รอบ ๆ กงจักรมีรูปสัตว์ต่าง ๆ นิ้วทุกนิ้วมีความยาวเสมอกัน พระพุทธบาทมีขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ยาว 2 เมตร เหนือรอยพระพุทธบาทมีสิ่งก่อสร้างคล้ายอุโมงค์ครอบอยู่ ต่อมาได้สร้างเจดีย์ใหม่แทนอุโมงค์เก่าและโอบกปูนให้พื้นที่ภายในเสมอกัน พร้อมกันนั้นได้ยกขอบรอบพระพุทธบาทให้สูงขึ้นจากพื้นหินประมาณ 80 เซนติเมตร ตามแนวเดิม พระเจดีย์องค์ใหม่สร้างขึ้นตามแบบจำลองมาจากพระธาตุพนมแบบเดิมก่อนที่จะพังทลายลงในปีพุทธศักราช 2484 โดยรื้อ

อุโมงค์อิฐที่ครอบรอยพระพุทธรูปบาทเดิมออก เป็นเจดีย์บัวเหลี่ยม สูงประมาณ 40 เมตร ฐานกว้างยาวด้านละ 8 เมตร เจดีย์แบ่งออกเป็น 5 ชั้น

ซ้อนกันขึ้นไป มีลวดลายปูนปั้นประดับกระจกอย่างสวยงาม ใช้เวลาในการก่อสร้างนาน 14 ปี จึงแล้วเสร็จ (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2520)

การขออนุญาตความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ถ้ำดั่งและภูพระบาท

ถ้ำดั่ง และ ภูพระบาท เป็นพื้นที่ที่มีการขออนุญาตความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานการค้นพบโบราณวัตถุ และภาพเขียนสี หรือ ศิลปะถ้ำ พบว่าน่าจะมีอายุราว 3,000-1,000 ปี มาแล้ว ตามอายุสมัยของหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบใกล้เคียง นักวิชาการกล่าวว่าภาพเหล่านี้มิได้ทำขึ้นเป็นของเล่น แต่ถูกทำขึ้นด้วยเหตุผลทางพิธีกรรม เพราะแหล่งที่พบส่วนใหญ่ล้วนเป็นแหล่งลี้ลับอยู่บนที่สูง ไม่ใช่เขตที่ตั้งถิ่นฐานปกติ ซึ่งคนทั่วไปจะเข้าไปถึงได้โดยง่าย แต่จะต้องเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ที่คนบางพวก เช่น หมอผีหรือ หัวหน้าเผ่าจะเข้ามากระทำพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการร้องขอโชคลาภ ความอุดมสมบูรณ์ หรือ สมาชิกในวงศ์เผ่าที่เพิ่มขึ้น อันเป็นหลักประกันการดำรงอยู่รอดของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่กำลังปรับเปลี่ยนเข้าสู่วิถีการยังชีพด้วยการเพาะปลูก ซึ่งต้องอาศัยธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ภูพระบาทยังได้พบว่าโขดหินหรือเพิงหินเหล่านี้มีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยต้นประวัติศาสตร์ หรือ ทวารวดีได้รับการตกแต่งให้เป็นศาสนสถาน เพิงหินบางแห่งมีการตกแต่งให้เป็นศาสนสถาน ที่มีเสมาหินปกคลุม โขดหินบางแห่งมีการสลักเป็นพระพุทธรูปยืนและนั่งอยู่ในซุ้มและรูปเทวรูป โขดหินเพิงหินเหล่านี้ได้ใช้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อมาจนถึงสมัยขอม (ลพบุรี) เพราะมีการนำพระพุทธรูปหินอัน

เป็นศิลปะในสมัยนี้มาประดิษฐานไว้ตามเพิงหิน นอกจากนั้นยังพบรอยพระพุทธรูปซึ่งเป็นของที่ทำขึ้นในสมัยทวารวดี

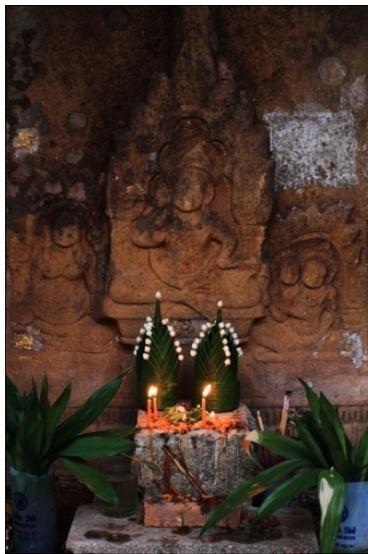
ถ้ำดั่ง ในยุคก่อนสมัยพระเจ้าฟ้าจุ่มนั้นเป็นที่บวงสรวงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษตามความเชื่อถือเป็นสถานที่สักการะบวงสรวงดวงวิญญาณผีฟ้า ผีแถน เทวดาผาดั่งและอื่น ๆ จากบท "ก้านสวายเทพ" ที่ประชาชนชาวหลวงพระบางที่ใช้สวดบูชา เทพยดาและพญานาค 15 ตระกูลที่ปกป้องรักษาเขตน้ำแดนดินเมืองหลวงพระบาง เราจะเห็นได้ว่าบริเวณหลวงพระบางและถ้ำต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงนั้นเป็นที่อยู่ของผี เทพยดาและพญานาค ซึ่งถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่กษัตริย์ลาวทุกพระองค์ที่สืบทอดมาจากขุนลอปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ต้องทำพิธีกรรมเลี้ยงผี หากฝ่าฝืนบ้านเมืองจะปราศจากความอยู่เย็นเป็นสุข และถึงกับพินาศล่มจมได้

สมัยเจ้าฟ้าจุ่มได้รวบรวมอาณาจักรลาวและนำพุทธศาสนาจากเขมร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแพร่ไปทั่วราชอาณาจักรล้านช้าง รัชกาลพระเจ้าโพธิสาราช (พ.ศ. 2063-2090) ทรงมีพระราชกำหนดให้เลิกการนับถือผี การทรงเจ้าเข้าผีทั่วราชอาณาจักร ทรงรับสั่งให้หรือศาลเจ้าหลวง ศาลเจ้าผีเชื่อเมืองทรงเมือง ถ้ำดั่งกลายเป็นสถานที่หนึ่งที่พระเจ้าโพธิสาราช ให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาจึงพบพระพุทธรูป จำนวนกว่า 3,000 องค์ พระเจ้าชีวิตจะไปสักการะบูชาสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์ที่ถ้ำตั้งเสมอในประเพณีบุญปีใหม่ลาว ในรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-2114) ได้สร้างวัดปากอู ตรงข้ามกับถ้ำตั้งอันมีความผูกพันกับพระราชวังหลวงพระบางมาตั้งแต่สมัยโบราณ

ด้วยเหตุนี้แว่นแคว้นใกล้เคียง หัวเมืองเล็ก หัวเมืองใหญ่จึงได้รับเอาพระพุทธศาสนา และยังคงนับถือผีบรรพบุรุษควบคู่ไปด้วย สอดคล้องกับ เสมานหินที่ภูพระบาท อันเป็นวัฒนธรรมอีสาน

โบราณ ที่มีรูปสลักต่าง ๆ ด้วย เช่น รูปดอกบัว สถูปเจดีย์ ซาดก และพระพุทธรูปประวัติ เป็นต้น ฉะนั้นจึงมีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเองเพราะมีความหมายแทนการสร้างสถูปเจดีย์ ซาดก พุทธประวัติ และสิ่งเคารพบูชา อุทิศไว้แก่พระพุทธศาสนา หรือเท่ากับได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

ภาพประกอบที่ 5 ไบเสมาที่วัดโนนศิลาอาสน์วาราราม

Figure 5 The Sema at Non-Sila As Wararam Temple

ราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 เป็นระยะเวลาที่อาณาจักรล้านช้างรุ่งเรือง พื้นที่บริเวณบ้านผือและบนยอดภูพระบาทมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านช้างอย่างใกล้ชิด จึงปรากฏโบราณสถานสมัยนี้จำนวนหนึ่ง พระพุทธบาทบัวบกอันเป็นศาสนสถานสำคัญน่าจะได้รับอิทธิพลจากล้านช้างและสร้างในสมัยนี้ด้วย มีตำนานได้กล่าวถึงพระพุทธบาทที่พระพุทธเจ้าประทับไว้หลายแห่ง เช่นเดียวกับตำนานเมืองหลวงพระบาง (แต่คนละสำนวน) มีตำนานกล่าวถึง

พระยานาคและนิทานพื้นบ้านเรื่องนางอุสาและพระบารถ โขดหินต่าง ๆ จึงถูกเรียกตามตัวละครในเรื่องนี้ และเรียกเขาภูพานลูกนี้ว่า ภูกุเวียง ศาสนสถานและแหล่งอาศัยของคนโบราณจึงกลายเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในหมู่บ้านแถบใกล้เคียง เช่นเดียวกับถ้ำตั้งที่ยังคงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ที่ผู้คนยังคงเดินทางเพื่อไปเห็น

ด้วยตาสักครั้ง และเป็นที่เคารพสักการะบูชาของ
คนในพื้นที่อยู่จนถึงปัจจุบัน

สรุปและอภิปราย

บทความเรื่อง จากถ้ำตั้งถึงภูพระบาท การซุ่มซ่อนความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ของคน
ลุ่มแม่น้ำโขง นำเสนอการศึกษาประวัติความเป็นมาของถ้ำตั้ง เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมทั้งประวัติความเป็นมาของภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัด
อุดรธานี และการซุ่มซ่อนความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของถ้ำตั้งและภูพระบาท โดยรวบรวม
ข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ ข้อมูลจากภาคสนาม การสำรวจ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
การสัมภาษณ์ จากผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง การจดบันทึก การถ่ายภาพ จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์
และสังเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า ถ้ำตั้ง คือ ถ้ำธรรมชาติ มีการค้นพบเครื่องมือที่ทำด้วยกระดูก
สัตว์และก้างปลา ได้แก่ เบ็ด สิว หินฝน ขวานทองแดง ขวานทองเหลือง กลองมะโหระทึก และ
เครื่องประดับตกแต่ง จึงสันนิษฐานได้ว่า ในขบวนนี้เคยมีมนุษย์โบราณอาศัยอยู่หลายยุคหลายสมัย
นับตั้งแต่ยุคหินจนถึงยุคโลหะ ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บนผนังถ้ำ เป็นลายเส้น
เรขาคณิตวาดด้วยสีแดง ถ้ำตั้งจึงกลายเป็นที่นับถือสักการะบูชา เป็นที่บวงสรวงดวงวิญญาณของบรรพ
บุรุษตามความเชื่อ ในศตวรรษที่ 14 ถึงศตวรรษที่ 16 (ค.ศ.1527) ถ้ำตั้งเป็นสถานที่สักการะบวงสรวง
ดวงวิญญาณ ผีฟ้า ผีแถน เทวดาผาดังและอื่น ๆ ปรากฏในคำกล่าว “ก้านสวายเทพ” ที่ใช้สวดบูชา

เทพยดาและพญานาค 15 ตระกูล พระยาฟ้าจุ่มได้นำพระพุทธศาสนาเข้าเผยแพร่ พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแพร่ไปทั่วราชอาณาจักรล้านช้าง ในรัชกาลพระเจ้าโพธิสาราช (พ.ศ. 2063-2090) พระองค์ทรงทะนุบำรุงบ้านเมืองและทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งนัก ถ้ำตั้งกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา หลักฐานคือ พระพุทธรูป 3,000 องค์ในถ้ำตั้ง พระเจ้าชีวิตหลวงพระบาง จะไปสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ ถ้ำตั้งเสมอในประเพณีบุญปีใหม่ลาว ในรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-2114) ได้สร้างวัดปากอูตรงข้ามกับถ้ำตั้ง พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อหัวเมืองต่าง ๆ ใกล้เคียง ผสมกับความเชื่อดั้งเดิมอย่างแยกไม่ออก

ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีพบว่าโขดหินหรือเพิงหินเหล่านี้มีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ ในอดีตแล้วรุ่นแล้วรุ่นเล่า พบภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์บนผนังของเพิงหินเป็นรูปเรขาคณิต รูปสัตว์และสัญลักษณ์บางอย่าง พบการตกแต่งให้เป็นศาสนสถาน เสมอหินปักล้อม การสลักเป็นพระพุทธรูปยืน นั่ง อยู่ในซุ้มและรูปเทวรูป รอยพระพุทธรูป ทั้งหมดทำขึ้นในสมัยทวารวดี เช่นที่ พระบาทบัวบก พระบาทบัวบาน และพระบาทหลังเต่าเป็นต้น พุทธศตวรรษที่ 15-18 อิทธิพลวัฒนธรรมขอมเริ่มปรากฏหลักฐาน เช่น เสมอหินที่วัดโนนศิลาอาสน์วราราม เสมอหิน

เหล่านี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหินตั้ง ซึ่งเป็นความเชื่อในลัทธิความอุดมสมบูรณ์และการนับถือผีบรรพบุรุษ ทั้งเพื่อกำหนดขอบเขตศักดิ์สิทธิ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง มีความหมายแทนการสร้างสถูปเจดีย์ ซาดก พุทธประวัติ และสิ่งเคารพบูชา อุทิศไว้แก่พระพุทธศาสนา หรือเท่ากับได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 บนภูพระบาทยังเป็นที่ตั้งมั่นของพุทธศาสนา เพราะมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านช้างอย่างใกล้ชิด มีการสร้างพระพุทธรูปบวบก ซึ่งมีการกล่าวถึงในตำนานอุรังคธาตุ ตำนานกล่าวถึงพระยานาคและนิทานพื้นบ้านเรื่องนางอุสาและพระบารถ โขดหินต่าง ๆ ถูกเรียกตามตัวละครในเรื่องนี้ และเรียกเขาภูพานลูกนี้ว่า ภูภูเขา เป็นศาสนสถานและแหล่งอาศัยของคนโบราณจึงกลายเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา

ถ้าตั้ง และ ภูพระบาท จึงเป็นพื้นที่ที่มีการซ้อนทับความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนลุ่มแม่น้ำโขง มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานการค้นพบโบราณวัตถุ และภาพเขียนสีหรือ ศิลปะถ้ำ มีอายุราว 1,000 -3,000 ปี มาแล้ว และมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เมื่อเข้าสู่สมัยต้นประวัติศาสตร์มีการบวงสรวงดวงวิญญาณ ผีฟ้า ผีแถน เทพยดาและพญานาค ก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาจะเข้ามา ถ้าตั้งและภูพระบาทถูกเปลี่ยนให้เป็นศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์อีกครั้ง เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มนำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่สถานที่ทั้งสองถูกเปลี่ยนให้เป็นพุทธสถาน มีการสร้างพระพุทธรูป วัด สถูปเจดีย์ พระธาตุ ศาสนสถานต่างถูกโยงเข้ากับตำนานพื้นบ้านและความเชื่อดั้งเดิมจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ กลายเป็นความเชื่อและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเฉพาะของท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- คำ จำปาแก้วมณี. (2523). **ภาคหนึ่ง, ประวัติศาสตร์ลาว : ลาวในสมัยปฐมบุรณ. เวียงจันทน์ : (ม.ป.พ).**
- ทรงคุณ จันทจร. (2551). **ประวัติศาสตร์ลาว (ศึกษารายฉบับ-ปัจจุบัน).** กภาพสิทธิ์ : ประสานการพิมพ์.
- ธีรวัฒน์ แก้วแดง. (2545). **การช่วงชิงความหมาย พิธีกรรมและความเชื่อ ปู่เยอ ย่าเยอ เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2562). **หลากหลายเผ่าพันธุ์ในลุ่มน้ำโขง.** กรุงเทพฯ : มาตา.
- ฝ่ายวิชาการ, กองโบราณคดี. (2532). **ศิลปะถ้ำในอีสาน.** กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์. การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- มนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร. (ม.ป.ป.). **เส้นทางแหล่งโบราณคดีจนถึงตำนานพื้นบ้านในอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท.** กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.).
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2558). **ทวารวดีในอีสาน.** กรุงเทพฯ : มติชน.

- รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล. (2545). ใบเสมาเรื่องศิพิ
ชาดก ร่องรอยพุทธศาสนมหายานใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. **เมือง
โบราณ**. 28(3) : 102-107.
- วนิดา สติตานนท์ (บรรณาธิการ). (2552).
**ทรัพยากรท่องเที่ยวไทย ชูศักยภาพอีสาน
อุดรธานี** : กรุงเทพฯ : ฝ่ายส่งเสริมสินค้า
การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
ไทย.
- ศิราพร ณ ถลาง และสุกัญญา ภัทรราชัย. (2542).
**คติชนกับคนไทย-ไท รวมบทความ
ทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม**.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2533). **แอ่งอารยธรรม
อีสาน แฉหลักฐานโบราณคดี พลิกโฉม
หน้าประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพฯ :
มติชน.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2553). **หลวงพระบางเมือง
มรดกโลก : ราชอาณาจักรแห่งความทรงจำ
และพื้นที่ พิธีกรรมในกระแส
โลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : สายธาร.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). **ปลั่งลาวชาวอีสานมา
จากไหน?** กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุนทร โปธิสาร. (1992). **บทรายงานของคณะ
ค้นคว้าประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ลง**
- แขวงหลวงพระบาง. เวียงจันทน์ :**
สถาบันประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และ
โบราณคดี คณะกรรมการวิทยาศาสตร์
สังคมลาว.
- สุภัทรดิศ ดิสกุล. (2500). **เมืองฟ้าแดด. ศิลปากร**.
1(4) : 56-57.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. (2520). **บ้านฝัอร่องรอยจาก
อดีต**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. (2535). **จากหลวงพระบางถึง
เวียงจันทน์**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- เสรี ต้นศรีสวัสดิ์. (2544). **สบายดีหลวงพระบาง**.
กรุงเทพฯ : ชารบัวแก้ว.
- อุคำ พมวงสา. (2501). **ประวัติศาสตร์ลาว**. ขอบ
ตีสวนโคก (แปล). ขอนแก่น :
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อรพิน พงศ์ภักดี และคณะ. (2522). **อารยธรรม
ตะวันออกเฉียง**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- ฤดีมน ปรีดีสนิท. (2554). **มองตำนานอ่านอดีต
พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนสองฝั่ง
โขง**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.